

ZELEŇ: Jak zkvalitnit život v obci v souladu s přírodou?

Únorový díl seriálu *Obec 21. století* se věnuje problematice obecní zeleně, ať už v intravilánu, tak také v extravilánu. Článek vás seznámí s funkcemi obecní zeleně, proč je vůbec důležité je nepodceňovat a jaké jsou v této oblasti trendy, bude představen územní systém ekologické stability. Druhá polovina článku je zaměřena na financování regenerace obecní zeleně a představení možností, jaké obec má, pokud chce k tomuto účelu využít dotačních prostředků Evropské unie.

Co vše zařadit pod pojem veřejná zeleň? Obecně sem spadají všechny nesoukromé zelené plochy, a to jak v intravilánu tak také v extravilánu obce. Častým nešvarem v mnoha obcích je však opomíjení údržby některých, na první pohled méně důležitých oblastí, ať už z důvodu časových a kapacitních, či pouze z důvodu nevědomosti, jak o zeleň pečovat. Jaké má tedy obec v této souvislosti povinnosti?

Veřejná zeleň v legislativě

Problematice veřejné zeleně se nevěnuje konkrétní legislativní dokument, ale je potřeba znát hned několik různých zákonů. Od zákona o ochraně přírody a krajiny (č. 114/1992 Sb.) přes např. zákon o lesích (č. 289/1995 Sb.), o ochraně zemědělského půdního fondu (č. 334/1992 Sb.), o Státním pozemkovém úřadu (č. 503/2012), o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon) (č. 183/2006 Sb.), o odpadech (č. 185/2001 Sb.), až po zákon o obcích (obecní zřízení) (č. 128/2000 Sb.).

Pro obec plynou povinnosti se o veřejnou zeleň starat a zejména ji udržovat ve stavu neohrožujícím lidské zdraví (kontrolovat hlavně zdravotní stav vzrostlých dřevin). Při péči o zeleň má dodržovat principy trvalé udržitelnosti a využívat především přirozenou druhovou skladbu rostlin.

Funkce zeleně v obci

Zeleň plní v obci a jejím okolí hned několik funkcí. Obecně jsou známé zejména *funkce ekologické*. Zeleň v obci zlepšuje kvalitu ovzduší (zachytává drobné prachové částice, snižuje množství oxidu uhličitého a přízemního ozónu v atmosféře, zvyšuje množství záporných iontů v ovzduší apod.), zejména v horkém létě citelně zlepšuje klimatické podmínky (ochlazuje a zvlhčuje vzduch), zlepšuje vlhkostní podmínky v území (za deště zadržuje vodu, čímž snižuje množství odtékající vody z území a naopak v době sucha dokáže déle zadržovat podzemní vodu) a v neposlední řadě zlepšuje půdní a biotické prostředí. Mimo ekologické funkce plní zezeň samozřejmě také *sociální funkce* (hygienické, psychologické, rekreační, apod.), *ekonomické funkce* (atraktivita bydlení a rekreace) s čímž souvisí *estetické funkce*.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že zezeň je v obci velmi důležitým prvkem, a proto je dobré nepodceňovat všechny její funkce, ale naopak využít je pro rozvoj obce.

Zeleň v intravilánu

Nejvýraznější prvky zeleně v zástavbě jsou zahrady, parky, aleje a doprovodná zezeň kolem komunikací, chodníků a cest. Zezeň v intravilánu obce má velký psychický vliv na člověka, ať je to občan, rekreant, či jen turista. Dobrý zdravotní stav vzrostlých dřevin upravené trávníky a křoviny a dobrý technický stav doprovodných staveb nebo uměleckých děl výrazně

zvyšuje estetické cítění lidí a tvoří z veřejných prostranství příjemné místo k životu.

Zeleň v zástavbě by měla být „zdobnější“ než je zezeň v přírodě. Už jen proto, že musí v lidském podvědomí ladit s dalšími prvky obce, zejména s budovami a dopravní infrastrukturou. Používají se proto například kultivary s velkými květy, netypickou barvou listů nebo zajímavým tvarem a to vše v dostatečně velkých plochách (parky, zelené pásy) nebo délkách (aleje, doprovodné trávníky u komunikací).

Zeleň v extravilánu

Formační skupiny rostlinných společenstev mimo zástavbu obcí reprezentují zejména lesy, louky, pastviny a pole.

Přes 52 % rozlohy současných lesů u nás tvoří smrkové monokultury. Smrk ztepilý poměrně rychle roste a v zapojených porostech má rovný a dlouhý kmen s minimem větví. Jedná se však o horský druh (přirozeně roste cca nad 800 m n. m.), který je evolučně zvyklý na nízké teploty a hlavně vysokou půdní vláhu. Nižší a střední nadmořské výšky a husté zakmenění s sebou

nesou i problémy v podobě velké náchylnosti smrčin k polomům a vývratům, napadení škůdci (hlavně kůrovci), vlivu imisí (zejména od druhé generace porostu na stejné lokalitě) a výrazné snížené biodiverzity.

Jak řešit problém snížené biodiverzity

Od začátku tisíciletí se objevují stále více snahy o změnu druhové skladby hospodářských lesů, a to směrem k přirozené skladbě středoevropského listnatého a smíšeného lesa. V současnosti je tak možnost získat prostředky na zalesňování z některého z dotačních programů MŽP a MZe. Na většině území ČR je tak podporována výsadba například buků, dubů, javorů, lip, jasanů a jedlí. Zároveň u nás pomalu roste podpora výběrového způsobu hospodaření před holosečemi.

Na méně úrodných nelesních stanovištích, kde se nevyplatí obdělávat ornou půdu, nalezneme hlavně louky a pastviny. Tyto trvalé travní porosty mají pozitivní vliv zejména na hydrologický režim území a druhovou diverzitu krajiny. Díky hustému pokryvu listů a hustému kořenovému systému brání vodní i větrné erozi půdy, dobře vsakují vodu a v době suchu dobře izolují půdu před vysycháním. Při pravidelném sečení mohou dosahovat vysoké biodiverzity flóry i fauny (zejména hmyzu).

Pole jsou monokulturní společenstva primárně určená na produkci. Vyšší druhová diverzita je zde brána jako negativní jev. Kvůli tomu, že živiny vázané na vyprodukované plodiny mizí z ekosystému pole, tak je třeba je uměle doplňovat. V současnosti se nejčastěji živiny doplňují umělými hnojivy s mnohými negativními dopady na půdní a okolní ekosystémy. Znalí zemědělci však dokáží využít živiny například z [kompostovaného biologického odpadu](#).

Územní systém ekologické stability (ÚSES)

Co je to ÚSES?

Hlavním smyslem ÚSES je posílit ekologickou stabilitu krajiny pomocí přírodních ekosystémů a zajistit vzájemnou vazbu ekosystémů. Cílem pak je vytvořit ekologicky stabilní síť, která má pozitivní dopad i na okolní přeměněnou krajinu a zlepšuje přirozený genofond krajiny a podporuje její druhovou rozmanitost.

Princip tzv. ekologické kostry krajiny se v České republice začíná rozvíjet od konce 80. let a již začátkem 90. let byl implementován do zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny.

Systém tvoří biocentra (plochy přírodního prostředí s vyšší ekologickou hodnotou), biokoridory (liniové prvky přírodních ekosystémů propojujících biocentra) na třech úrovních a interakční prvky (izolované segmenty vyšší ekologické hodnoty).

Územní systém ekologické stability je členěn do několika úrovní:

- ⇒ Nadregionální úroveň sítě obsahuje rozlehlé ekologicky významné krajinné celky reprezentující rozmanitost bioregionu. Vymezení a hodnocení této úrovně zajišťuje Ministerstvo životního prostředí ČR.
- ⇒ Regionální úroveň zahrnuje zpravidla ekologicky významné krajinné celky, jejichž síť musí reprezentovat rozmanitost typů biochor v rámci určitého biogeografického regionu. Vymezení a hodnocení spadá do působnosti krajských úřadů a správ příslušných správ národních parků a chráněných krajinných oblastí.
- ⇒ Lokální (místní) ÚSES tvoří menší ekologicky významné krajinné celky do 5 - 10 ha. Jejich síť reprezentuje rozmanitost skupin typů geobiocénů v rámci určité biochory. K vymezení a hodnocení místního ÚSES mimo území národních parků, chráněných krajinných oblastí a jejich ochranných pásem jsou příslušné obecní úřady obcí s rozšířenou působností.

Vytváření územního systému ekologické stability je veřejným zájmem, na kterém se podílejí vlastníci pozemků, obce i stát. Pozor - na síť ÚSES a její funkčnost musí být brán zřetel při územním plánování!

Co znamená ÚSES pro obce

Územní systém ekologické stability má pro moderní obec smysl. Dopady funkční ekologické kostry nejsou patrné na první pohled, ale dokáží obcím a jejím obyvatelům ušetřit v dlouhodobém hledisku často vysoké finanční výdaje. Hlavní předností funkčního ÚSES pro společnost je schopnost udržovat druhovou rovnováhu v krajině. Ekosystém tak dokáže poměrně pružně eliminovat přemnožení jednoho druhu a také snižovat dopad některých druhů škůdců a chorob na hospodářské plodiny.

Pokud obec dokáže vhodně kombinovat výstavbu ÚSES s veřejnou zelení, dokáže tak účinně spojit potřebné výdaje a dosáhnout lépe na dotace.

Možnosti financování

Obce v současnosti mají možnost financovat své aktivity na poli veřejné zeleně hned z několika evropských dotačních titulů a jejich prioritních os. Toto téma je řešeno především v Operačním programu Životní prostředí a v Integrovaném regionálním operačním programu, částečně pak v Programu rozvoji venkova. Jaké má tedy obec v současnosti možnosti?

Efektivní nakládání s biologickým odpadem

Rostlinná společenstva jsou dynamicky se vyvíjející částí obce, které potřebují neustálý dohled a údržbu. Péče o veřejná prostranství tvoří podstatnou část obecního rozpočtu a navíc se musí řešit problémy kam s odpadem a biomasou. Přímé náklady obce na údržbu veřejné zeleně lze účinně snížit například dotačním financováním z Operačního programu Životní prostředí, které vám pokryje až 85 % nákladů na projekt.

TIP

Od 1. 1. 2015 mají obce navíc povinnost zajistit třídění biologicky rozložitelných odpadů. Obec může využít dotačních prostředků a pořídit kompostéry, které zároveň může použít i pro odpad z veřejné zeleně. Kromě kompostérů lze z těchto zdrojů pořídit také kontejnery, biopopelnice, štěpkovače, drtiče větví či svozová vozidla.

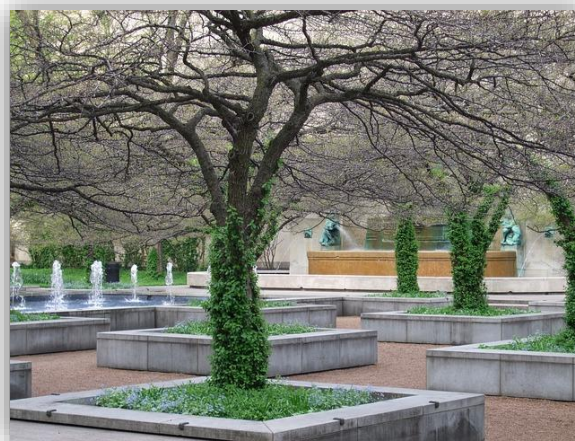

Další možnosti financování z OPŽP

Řešení údržby veřejné zeleně je však až druhým krokem. Pokud stav veřejné zeleně v obci neodpovídá funkčním požadavkům, ať už z hlediska ekologického, sociálního, ekonomického či estetického, je potřeba se v první fázi zaměřit na její regeneraci. Operační program Životní prostředí v tomto směru nabízí poměrně širokou škálu možností financování regenerace zeleně, ať už v intravilánu či extravilánu obce.

Regenerace zeleně v intravilánu

Obecní parky, zahrady, aleje či zeleň kolem vodních ploch nebo samotná úprava těchto vodních ploch, které mají za úkol zlepšit odtokové poměry v území. Regeneraci prakticky veškerých prvků sídelní zeleně je možné financovat z OPŽP, a to s cílem zajistit vyšší kvalitu života v sídlech zapojením přírodních nebo přírodě blízkých prvků do struktury sídel a zajistit udržitelné hospodaření s vodou, což v důsledku posílí biodiverzitu a funkčnost znehodnocených ekosystémů.

Při plánování těchto projektů je vždy nutné brát ohled na územní plánování. Navíc u obcí s více než 10.000 obyvateli je potřeba vycházet ze studií systémů sídelní zeleně. Jednou z podmínek čerpání dotace z OPŽP pro tyto projekty je také velikost sídla nad 500 obyvatel. Důraz je pak kladen na zajištění propojení systému s okolní krajinou.

Regenerace zeleně v extravilánu

Téměř každá obec kromě zastavěného území spravuje také část nezastavěného území za obcí, tzv. extravilán. Sem typicky spadají lesy, louky, vodní plochy a další krajinné struktury. Podporovány tak budou jednak projekty realizace opatření přispívajících ke zpomalení odtoku vody z povodí a ke zvýšení retence

vody obnovou přirozeného či přírodě blízkého stavu krajiny, a dále například projekty zvyšující odolnost krajiny vůči změně klimatu. Ekologická stabilita krajiny bude rovněž posílena obnovou, zakládáním a propojováním přírodních krajinných struktur v návaznosti na územní podmínky vytvořené prostřednictvím územního plánu. Dále budou realizovány zelené koridory spojující jednotlivé biotopy. V rámci OPŽP budou podporovány také revitalizace lesních porostů, zejména zlepšení jejich odolnosti.

Další možnosti financování z IROP

Kromě OPŽP se na veřejnou zeleň široce zaměřuje také Integrovaný regionální operační program, který chápe veřejnou zeleň jako důležitý prvek obecní infrastruktury. Regenerace veřejné zeleně se prolíná mnoha tématy, zejména jako doplňková aktivita. Revitalizace zelení se objevuje jako doplňková aktivita v rámci modernizace silničních sítí, zeleň v okolí přestupních terminálů veřejné dopravy, dále v rámci budování komunitních či sociálních center, na veřejných budovách či u škol.

IROP mimo to podporuje také obnovu parků a zahrad v rámci národních kulturních památek.

Pasportizace veřejné zeleně

Moderní obec má neustále přehled o svém veřejném prostranství, zná stav obecního majetku na celém území obce a má plán péče o zeleň. Připomeňme si tedy úryvek z jednoho z předchozích článků, který se věnoval [pasportizaci](#):

Pasport zeleně je základním typem inventarizace ploch a prvků ve veřejně přístupné zeleni měst a obcí. Jedná se převážně o kvantitativní typ evidence. Díky pasportu zeleně získáte údaje o výměrách ploch (trávníky, květinové záhony, živé ploty, dětská hřiště aj.) i o počtech jednotlivých prvků (stromy, keře, mobiliář aj.) a pouze okrajově jsou zaznamenávány informace o kvalitě těchto prvků. Tento trend se však v poslední době mění a čím dál víc se dostává do popředí i zdravotní stav zeleně a posuzování vhodnosti umístění v dané lokalitě, popřípadě návrhy na úpravu stávajícího stavu (tzv. generel zeleně). Účelem tohoto typu inventarizace je získání přehledu o majetku a zajištění podkladů pro sestavení optimálního plánu běžné údržby těchto ploch a prvků.

Jak provést pasportizaci vlastními silami a s minimem vynaložených nákladů? V současnosti lze využít speciálních geoinformačních systémů, které provedou mnoho práce za vás. Vyzkoušejte například webový geografický asistent [WEGAS](#) a jeho mobilní platformu GISELLA.

V příštím díle...

Následující díl rozebere problematiku znečištění ovzduší. Jaké problémy nás v této souvislosti nejvíce trápí a jak je lze účinně řešit? Jak v této oblasti může pomoci samotná obec, se dozvíte v následujícím díle, který vychází již 1. března!

Pokud nechcete přijít o další díly z tohoto seriálu, případně vás zajímá jakékoliv téma, které doposud nebylo v našich článcích rozebráno, můžete nám váš námět zaslat prostřednictvím kontaktního formuláře [zde](#).